

DERLEME SÖZLÜ Ü'NDE KULLANILAN GÜN ADLARI*

Ufuk Deniz AŞCI*
Mehmet YASTI**

ÖZET

Dillerin kelime hazineleri incelendiğinde insanoğlunun zaman ve mekan kavramlarını adlandırmada farklı yaklaşımlar izlediğini görmekteyiz. Bu yaklaşımların sosyal, ekonomik ve kültürel etkenlerden dolayı dildeki yansımaları da farklı olmaktadır. Diğer dillerde olduğu gibi Türkçe için de bu durum geçerlidir. Türkçede özellikle zamanların adlandırılmasında çeşitli unsurların etkili olduğu görülmektedir. Bu özelliği ile Anadolu ağızlarında kullanılan gün adları dikkat çekmektedir. Edebi dilde kullanılan gün adları Anadolu ağızlarında çok farklı şekillerde karşımıza çıkmakta olup, bu kullanımlar Türkçenin sözcük varlığını ve diğer Türk lehçeleri ile olan bağlantılarını göstermesi açısından da önem arz etmektedir. Bu çalışmada Türk Dil Kurumunun yayımladığı 12 ciltlik Derleme Sözlüğü esas alınarak Anadolu'daki gün adlandırmalarında etkili olan unsurlar özelliklerine göre gruplandırılmaya çalışılarak irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gün Adları, Anadolu Ağızları, Derleme Sözlüğü

THE NAMES OF THE DAYS USED AT “DERLEME SÖZLÜ Ü”

ABSTRACT

When the word's riches of the languages are investigated. We observe which the humankind follows different approach at naming of times and localities. These approach's reflections are different at the language because of social, economic and cultural effects. This condition prevails also the Turkish as well as the other language. In the Turkish, various factors are impinged are seen at naming of times, especially. With this property, the names of the days used at anatolian dialects are attention. We encounter very differently the day names used in literary language at Anatolia dialects and this usages more important in terms of being of Turkish's word and to contact with the other Turk dialect. In this study, factors which influenced for naming day in Anatolia considered a matter at length by method of classifying in terms of that's properties.

Key Words: Day Names, Anatolia Dialects, Derleme Sözlüğü

---

* Bu makale, Uluslararası VII. Dil, Yazın, Değişim Sempozyumu'nda (02-05 Mayıs 2007) sunulan “Anadolu Ağızlarında Kullanılan Gün Adları” isimli bildiri esas alınarak ve genişletilerek hazırlanmıştır.

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

** Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

A. G R

İnsanoğlu, varlığının ilk dönemlerinden itibaren, soyut bir kavram olan zamanı belirlemek istemiştir. Genel anlamda “Bir iş veya oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit” (TS, 1987: 1662) olarak tanımlanan zaman, bu ihtiyaçtan dolayı çağ, asır, yıl, mevsim, ay, hafta, gün, vakit, saat, dakika, saniye, salise gibi bölümlere ayrılmıştır. Zamanı bölme ve belirleme kaygısının nedeni hakkında kesin bir yargıya varmak neredeyse imkânsız gibidir. Bizce bu kaygı, insanoğlunun ölümlü bir canlı olması ve bu kaçınılmaz sonun yaklaşık tarihini tespit etme veya yaşadığı hadiselerin kayda geçirilmesi kaygısıdır. Kaygının kaynağı ne olursa olsun, yapılmak istenilen asıl iş, bu soyut kavramın somutlaştırılmaya çalışılması; anlaşılır, bilinir, tespit edilir hâle getirilmesidir. İnsanoğlunun inkişafı devam ettikçe de, arzu edinilen noktaya gelindiği bugün itibarıyla aşikârdır.

Her milletin zamanı tespiti farklılık arz etmektedir. Türklerin de zamanla ilgili kendilerine özgü çeşitli tespitleri olmuştur. Çağa ve coğrafyaya göre değişen bu tespitler, bazen başka kültürlerin etkisinde kalmış, değişmiş ve gelişmiş; bazen de kendi mecrasında çok fazla değişime uğramadan serüvenini sürdürmüştür. Bugün itibarıyla Türkçedeki zaman bildiren kelimelerin çokluğu, sözünü ettiğimiz bu kültür çeşitliliğinin bir ürünüdür. Kuşkusuz ki bu zenginliğin en önemli nedeni Türklerin geniş coğrafyaları içine alan tarihî geçmişleridir.

Türklerin zamanı çeşitli dilimlere ayırmak için tarihte hangi tespitleri kullandığına ilişkin çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Dünyanın farklı kültürlerinde yıl, ay ve gün adlarının kaynağını araştıran ve Türkçeye yeni gün adları teklifiyle makalesini sonuçlandıran Refet Ülgen’in “Ay ve Gün Terimleri Hakkında Bir İnceleme” (Ülgen, 1947: 30-76) adlı makalesi, bu konuyu ele alan Türkiye’deki ilk derli toplu çalışmadır. Reşit Rahmeti Arat’ın İkinci ve Dördüncü Türk Tarih Kongresinde sunduğu “Türklerde Tarih Zaptı”(Arat 1987: 156-164) ve “Türklerde Zaman ve Vakıt Tespiti” (Arat, 1987: 165-179) adlı makalelerinde bu konu sınırlı ölçülerde ele alınmıştır. Arat, Türklerdeki zaman anlayışı konusunun daha sistemli ve kapsamlı olarak incelenmesi gerektiğini her iki makalesinde de özellikle belirtmiştir. Özkan Öztekten’in 46’ncı Uluslararası Alayistik Kongresinde sunduğu “Türk Dilinde Güne Bağlı Zaman Sözleri” (Öztekten, 2003) adlı makalesinde, günün bölümleri incelenmiş, söz konusu bölümlerin yirmi çağdaş Türk lehçesindeki şekilleri verilmiştir. “Türkçede zaman kavramı” ile ilgili Türkiye’deki en kapsamlı çalışma, Esra Karaba-

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

cak'ın V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı'nda sunduğu "Zaman İsimleri Üzerine" (Karabacak, 2004: 1855-1946) adlı bildirisidir. Karabacak, çalışmasında tarihî ve çağdaş Türk lehçelerindeki zaman isimlerini ele almış, bu isimlerin anlamları, fonetik ve morfolojik özellikleri üzerinde durmuştur.

Bu çalışmaların dışında Necati Akgür'ün "*Takvimler*" (Akgür, 2000: 95-100), Grigori Samayev'in "*Altaylarda Takvim*" (Samayev, 1997: 161-164), Bozkurt Güvenç'in "*Takvim'de Zaman, Geçmiş ve Gelecek*" (Güvenç, 2000: 85-94), Cumhure Üçer'in "*Türk-İslâm-Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Takvimleri*" (Üçer, 2000: 117-131), Tefvik Temelkuran'ın "*Türklerin Kullandıkları Takvim Çeşitleri*" (Temelkuran, 2002:434-440) adlı makalelerini de konuya ilişkin çalışmalar hanesinde zikredilebilir.

Yukarıda kısaca değindiğimiz çalışmaların sayısının az olması, şu ana kadar Türkiye'de *Türkçede zaman kavramına* ilişkin yeterli çalışma yapılmadığının bir göstergesidir. Bu saha büyük ölçüde hâlâ bakirdir ve kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu bildiride, çok geniş bir araştırma sahasını içine alan zaman kavramını sınırlandırıp, yakın geçmişte ve günümüzde, yazı dilinde kullanılanlar dışında, Anadolu'da yaşayan Türklerin haftanın günlerine verdikleri adları ele aldık.

Haftanın yedi güne bölünmesi, yedi gezer yıldızın her birisi için birer gün itibar olunmasından ileri gelen bir durumdur (Ülgen, 1946: 32). Bu tespit, herhangi bir millete özgü bir gelişme değil, evrensel bir tespittir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında oluşturulan Derleme Sözlüğü'nü tarayarak elde ettiğimiz gün adlarını; etimolojik, semantik ve kültürel anlamda değerlendirmeye çalıştık. Gerek duyulduğu yerde Anadolu sahası dışına çıkıp, gün adlarının köken tespitini daha sağlıklı yapmaya çalıştık.

B. DERLEME SÖZLÜ Ü'NDE KULLANILAN GÜN ADLARI

Anadolu ağızlarında kullanılan gün adlarını Derleme Sözlüğü'nü tarayarak çıkardık. Yazı dilinde kullanılanlardan farklı olanları, günlere göre gruplandırdık ve kullanıldığı yöreleri de belirterek çalışmamıza aldık.

B.1. "Pazar" (< *Far. B z rder*)Günü için Kullanılan Adlar:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

Ahet (*Kilis-Gaz./DS-I:129), **Aralık (II)-1** (Dereçine *Sultandağı-Afyon/DS-XII:4422), **Avdan** (*Simav-Kütahya/DS-I:379), **Bazar** (Sofalar, Eğirdir-Isp.; Oğuz, Acıpayan-Dzn. ve çevresi; Sm.; Merzifon köyleri-Ama.; Çilehane,Reşadiye-To.; Danışman, Fatsa-Or.; Nefsiköseli, Görele-Gr.; Taşburun, İğdır; Gaz.; Antakya-Hat.; Hasanoglan, Ank.; Bor, Niğ./DS-II:586), **Baza** (Karahisar *Tavas-Dezli.; -Kastmn./DS-II:586), **Cuma kisi** (*Taşköprü-Kastamonu/DS-III:1014), **Dernek** (*Yalvaç-Isp./DS-IV:1433, Yusufça *Göhlisarı -Burdur/DS-XII:4484), **Dernek Günü** (*Düzce-Bolu/DS-IV:1433), **Denek Gün** (Karahisar *Tavas-Denizli/DS-IV:1421), **Deri /Déri** (*Göhlisarı-Burdur; İst. Göçmenleri; *Daday-Kastamonu; Kurşunlu-Çankırı; Çorum; Sinop/DS-IV:1433), **Deri Gün** (Çiyleni köyleri *Daday-Kast.; Nevşehir.; Karaköy *Nallıhan-Ank./DS-IV:1433), **Dire i** (Baladız *Keçiborlu-Isp./DS-IV:1512), **Diri /Diri Gün** (-Van/DS-IV:1517), **Efl ni** (*Safranbolu-Zonguldak/DS-V:1670), **Ge re i** (Sille-Kn./DS-IV:1994), **Gire i** (Uluğbey *Senirkent, Atabey, İğdecik-Isp.; Salda, Güney *Yeşilova, -Brdr.; *Çal, Gerzile-Denzl.; Kocanlı-Ayd.; -İzm ve köyleri; -Mans. ve köyleri; Ömerköy-Balıkesir; Tokat ; Eskişehir.; Rumeli göçmenleri, Bahçecik-Kocaeli.; -Kastm.; *Çerkeş-Çnkr. ve çevresi; *Merzifon ve köyleri-Ama.; -Ank.; Akçalar, *Seydişehir, Kirliğiret- Kn.; Bağyaka *Finike, *Serik, *Manavgat-Ant./DS-VI:2080), **Giravugün** (*İskilip-Çorm./DS-VI:2080), **Gire** (-Uşak; Kuşbaba * Bucak-Brdr.; Bereketli *Tavas, *Oğuz *Acıpayam-Dezli.; Kerem *Burhaniye-Balksr.; *Sivrihisar-Eskşhr.; Keşanuz-Ank.; Manavgat-Ant.; *Fethiye-Mğ./DS-VI:2080), **Girevü** (*Heybeliada-Ist.; *İskilip-Çor./DS-VI:2081), **Girey** (Karakayıt-Aydn.; Alanköy *Bayındır, Çandarlı *Bergama, *Tire-İzm.; -Balksr.ve köyleri; Orhaneli-Brdr.; *Geyve-Kocl.; -Çankr.; *Bafra-Smsn./DS-VI:2081), **Gireyi** (-Uşak.; Burgaz *Bayındır-İzm.; Edremit-Balksr.; *Çerkeş ve köyleri-Çankr.; *Ayaş-Ank./DS-VI:2081), **Gir** (Yörükler, Çaypınar *Salihli-Mans./DS-XII:4509), **Gölsar Gidimi** (Karamanlı *Tefenli-Brdr./DS-VI:2145), **Iyı kün** (**Karaçay a ireli, Ba høyük** *~~Kadirhan-Kn/DS-VI:2499~~), **Kire i** (-İç./DS- VIII:2876), **arbazarı** (*Bor-Nğ./DS- X: 3748), **Zerzene** (Bartın/DS- XI: 4362).

B.2. “Pazartesi” (< Far. B z r + Tür. ertesı ‘Pazar gü-ründensoraki gün’)Günü için Kullanılan Adlar:

ras (*Eğridir, Gönen-Isp./DS-I:299), **Avdanertesı** (*Simav-Kü./DS-I:379), **Diri Gün/Diri** (*Bor-Nğ./DS-IV:1517), **Bazértesı** (*Boyabat-Sinop.; -Smsn.; -İğdır-Kars./DS-II:586), **Bazarötesı** (Nefsiköseli *Görele-Giresun/DS-II:586), **Bazar** (Sofular *Eğridir-Isp.; Oğuz Acıpayam-Dznl.ve çevresi; -Smsn.; Merzifon ve köyleri –

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

Amasya.; Çilehane, *Reşadiye-Tokat.; Danışman *Fatsa-Ordu.; Nefsiköseli *Görel-Giresun.; Taşburun *İğdır-Kars.; -Gaziantep.; *Antakya-Hat.; Hasanoglan-Ank.; *Bor-Nğ./DS-II:586), **Ba** (Kadıçiftliği-Ist./DS-II:549), **Bolbazarı** (İğneciler *Mudurnu-Bolu./DS-II:734), **Cuma Üçü** (*Taşköprü-Kastmn./DS-III:1015), **Cüz** (-Kn./DS-II:1029), **Deriartesı** (*Kurşunlu-Çankr./DS-IV:1434), **Devrek** (Aliköy *Çaycuma-Zonguldak./DS-IV:1444), **Erek** (*Ayaş Ank./DS-V:2081), **Gere iertesı** (Sille-Kn./DS-VI:1997), **Gire iertesı** (Uluborlu *Senirkent-Isp./DS-VI:2081), **Girertesı** (*Merzifon ve köyleri-Ama.; Beyşehir-Kn./DS-VI:2081), **Gireyiertesı** (*Senirkent ve köyleri-Isp./DS-VI:2081), **Gireytesı** (Salda *Yeşilova-Brd.; Geyve-Kocaeli/DS-VI:2081), **Giriertesı** (Kocaeli/DS-VI:2083), **Gölsar Pazarı** (Karamanlı *Tefenli-Brd./DS-VI:2000), **Gerey** (-Es.; *Fethiye ve köyleri-Mğ./DS-VI:2000), **Palamutgünü** (*Akhisar-Mn./DS-IX: 3383), **Palamut** (Soma ve çevresi-Mn./DS-XII: 4633), **Pazar** (Vezirköprü-Smn./DS-IX: 3417), **Per enbe** (Kalkan-Kü./DS-IX: 3432), **Tirepazarı** (*Bayındır-İz./DS-X: 3937), **Tosyapazarı** (-Çkr./DS-X: 3973), **Üçügün** (*Taşköprü -Ks./DS-XI: 4057), **Yalavaç** (Donarşa *Şarkikaraağaç-Isp./DS-XI: 4140), **Yolcu** (-Balıkesir/DS-XI: 4289)

B.3. “Salı” (< *Ar. *Sāls ~ Selase 'Üçüncü gün'*) Günü için Kullanılan Adlar:

Aralık (Eldirek *Fethiye-Mğ./DS-I:297), **Buldur Pazarı** (-Brd.) **Bazar** (*Bor-Nğ./DS-II:586), **Devrekertesı** (Aliköy *Çaycuma-Zn./DS-IV:1444), **Deynek** (Salda *Yeşilova-Brd.), **Dernek** (*Soma ve çevresi-Mn./DS-XII: 4484), **Gürgekün** (Başhöyük *Kadınhanı-Kn./DS-VI: 2236), **Sal** (-Sm. ve ilçeleri; Nğ./DS-X:3526), **ehringidimi** (Alpanas *Seyitgazi-Eskişehir./DS-X: 3756), **Teyn** (İğdır/DS-XII: 4756).

B.4. “Çar amba” (< *Far. Çah r- erbñ çah r- erbe ç r- erbe 'Dördüncü gün'*) Günü için Kullanılan Adlar:

Deri /Déri (Çankırı ve köyleri/DS-IV:1433), **Bazar** (*İskilip-Çr./DS-II:586), **Dernek** (Çankırı ve köyleri/DS-IV:1436; *Bozadoğan-Aydın/DS-XII:4484), **Deri Gün** (Çankırı ve köyleri/DS-IV:1433), **Baraskün** (Karaçay, Başhöyük *Kadınhanı-Kn./DS-II:526), **Ça** (*Çerkeş-Çankırı/DS-III:1030), **E irme** (Sücutlü *Yalvaç-Isp./DS-V:1679), **Göbekli** (*Alaşehir-Manisa./DS-VI:2114), **Iıklı** (Çığrı *Dinar-Af.; Yukarıseyit, Ortaköy *Çal -Denizli; Kurthasanlı *Kadınhanı-Kn./DS-VII:2495), **Tabakpazarı** / **Tabahpazarı** (-Balıkesir ve çevresi/DS-X: 3796).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

mızı daha sağlam temeller üzerine oturttuk. Anadolu ağızlarında kullanılan gün adları, köken itibariyle dokuz ana başlığa ayrılmaktadır.

C.1. “Dernek / Deri” Adlarının Çe itli Kullanımları:

Dernek sözü, Türkiye Türkçesi yazı dilinde “Toplantı, düğün; Pazar veya panayır kurulan gün, deri; belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek için kurulan yasal topluluk, cemiyet.”(TS, 1988: 361) anlamındadır.

Bu söz 14’üncü yüzyıldan beri “*dernek, dernek yiri, dirnek, dirnek*” şekillerinde Anadolu sahasında kullanılmaktadır (Dilçin, 1983: 69). Dernek sözü “der-“ (ET.<tir-) fiil köküne dayanır. Bu kök, -n- fiilden fiil yapma ekiyle genişlemiş ve “-ak/-ek” fiilden isim yapma ekiyle bugünkü şekli almıştır: der-(i)-n-ek (Eren, 1999: 109)

“Deri” sözü ise, genellikle halk arasında kullanılan, yazı dilinde de kullanılan bir sözdür. Bu isim, “dernek” sözünde olduğu gibi “der-“ fiil köküne dayanır. “Toplantı, düğün; Pazar veya panayır kurulan gün, dernek.”(TS, 1988: 360) anlamındadır.

Bu iki söz, Anadolu ağızlarında çeşitli fonetik farklılıklarla, önceleri “Pazar yeri, panayır” anlamında, sonraları ise bu anlamdan kaynaklanan “gün adları” yerine kullanılmıştır. Halk, pazarını yaptığı, alışverişini gördüğü, yaşaması için gerekli erzakını temin ettiği, malını sattığı güne bu isimi verilmiştir. “Deri” veya “Dernek” günü, Karahisarlılar için pazar yeri kurdukları gün olan “Pazar” günüdür; Borlular içinse “Pazartesi” günüdür. Kısacası, Anadolu’daki yerleşim yerlerinde hangi gün pazar yeri kuruluyor ise, o güne “Dernek” veya “Deri” gün denmiştir.

Aşağıda bu sözlerin hangi günün yerine ve nasıl bir fonetik değişikliklerle kullanıldığını gösterdik:

C.1.1. “Pazar” Günü için Kullanılanlar:

D nek Gün < Der-(i)-n-ek Gün+ü’nden. İç ses “r”nin düşmesi ve ilk hecedeki “e” sesinin uzamasıyla bu ad oluşmuştur.

Deri Gün, Deri / Déri < Der-(i)-k Gün+ü’nden.. Bazı bölgelerde bu söz “kapalı é” ile söylenir.

Diri / Diri Gün < Dir-(i)-k Gün+ü’nden. İlk hecedeki “e”sesinin ikinci hecedeki “i”nin tesiriyle düzleşmesi veya EAT’nde ilk hecedeki -e- sesinin -i-leşmesi sonucunda oluşmuştur.

Dernek < Der-(i)-n-ek’den.

C.1.2. “Pazartesi” Günü için Kullanılanlar:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

Diri Gün / Diri < Dir-(i)-k Gün+ü'nden.

Deriertesi < Dir-(i)-k Gün+ü+nün erte+si'den. "Pazarın kurulduğu günden sonra gelen gün" anlamındadır. Çankırı'nın Kurşunlu ilçesinde alışveriş için kurulan pazar yeri, Pazar günü kurulduğu için, bir sonraki güne bu isim verilmiştir.

C.1.3. "Salı" Günü için Kullanılanlar:

Deynek < Der-(i)-n-ek'den. İç ses "r" ünsüzünün "y" ünsüzüne dönüşmesiyle oluşmuştur.

Dernek < Der-(i)-n-ek'den.

C.1.4. "Çar amba" Günü için Kullanılanlar:

Deri / Déri, Deri Gün < Der-(i)-k Gün+ü'nden.

Dernek, Dernek Günü <Der-(i)-n-ek Gün+ü'nden.

C.1.5. "Per embe" Günü için Kullanılanlar:

Deri / Déri < Der-(i)-k Gün+ü'nden.

C.1.6. "Cuma" Günü için Kullanılanlar:

Dirnek Günü < Der-(i)-n-ek Gün+ü'den. Özellikle EAT döneminde Anadolu'da ilk hecelerdeki "e" sesi "i"leşme temayülündedir.

C.1.7. "Cumartesi" Günü için Kullanılanlar:

Ternek < Ter-(i)-n-ek'ten. Rumeli ağızlarında kullanılan bu gün adında söz başı "t-" sesinde, Anadolu'daki "d-"leşme temayülü görülmez. Aslı "t-"ler aynen korunur: ter-(i)-n-ek .

C.2. "Gere i / Gire i" Adının Çe itli Kullanımları:

Bu sözün, *Gireği gün* (Pazar) ve *Gireği İrtesi* (Pazartesi) şeklinde 14'üncü yüzyıldan beri kullanıldığını tespit ettik (Dilçin, 1983: 94). Sözün kökeni konusunda kesin yargılarımız olmamasına rağmen, bu gün adının Türkçe "kergek> kerek, gerek" sözünden çıktığını ve Farsça "bâzâr" sözüne karşılık kullanıldığını düşünüyoruz. Bu söz Eski Türkçede *Kergek* "Gerek, lüzumlu, gereken şey, ihtiyaç."(Ergin, 1999: 100); *Kärgäk* "İhtiyaç, lâzım, gerek."(Gabain, 1988: 279); *Kerek* "Gerek, olmalı, yaraşır, lâzım, ihtiyaç, gerekli."(DLT-Dizini, 1972: 63) ve Eski Anadolu Türkçesinde *Gerek* "Lazım, muktazi.", *Gerekli* "Lüzumlu."(Dilçin, 1983: 92) anlamlarında kullanılmıştır.

, "Gerekli olan şey, gereç; ihtiyaç, lüzum" anlamlarına geldiğini düşünürsek; bu adın "gerekli olan şeylerin alıp satıldığı gün, yani pazar yapılan gün" anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Çağdaş Türk

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

lehçelerinde de benzer anlamlarıyla kullanılmaya devam edilen bu sözün özellikle Kıpçak grubu Türk boylarına mensup topluluklardaki (Kırgız, Kazak, Karakalpak vb.) anlamı dikkat çekicidir. Bunlar, her türlü alışveriş yapılan mağazalarına “*kerek-carak dükönü*”, gerekli teçhizat ve araç gerece “*kerek-carak*”(Yudahin, 1988: 179), “*kerek-jarak*” (Koç, 2003: 231) adını vermeleri, bizim bu varsayımımızı destekler niteliktedir.

Anadolu ağızlarında sadece “Pazar, Pazartesi” ve “Cumartesi” günlerine bu ad verilmiştir. *Gereği/Gireği* adının kullanım yaygınlığı, özellikle dikkat edilmesi gereken bir husustur. Anadolu’da 85 farklı yörede bu isimin “*gün adı*” olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

C.2.1. “Pazar” Günü için Kullanılanlar:

Gere i, Gire i < Kerek + i’den.

Giravugün < Kirek+ i gün’den. Kelimenin sonundaki –k sesinin iki ünlü arasında önce –g-/ğ, sonra da –v- ye dönüşmesi sonucu oluşmuş bir şekildir. –k sesi önce –ğ- sonra da –v-‘ye dönünce, kelimenin son iki hecesindeki ince sesliler de kalınlaşmıştır.

Gire < Kirek + i’den. Son ses –k’nin iki ünlü arasında kalarak önce –g-/ğ-‘ye, sonra –v-‘ye dönüşmesi; daha sonraki zamanlarda da düşmesiyle bu şekil oluşmuştur: –eki > –egi > eği > –evi > –ev > –ee > –e.

Girevü < Kirek + i’den. < Kirek+ i gün’den. Kelimenin sonundaki –k sesinin iki ünlü arasında önce –g-/ğ-, sonra da –v- ye dönüşmesi sonucu oluşmuş bir şekildir.

Girey < Kirek + i’den. Kelimenin sonundaki –k sesinin iki ünlü arasında önce –g-/ğ-, sonra da –y-‘ye dönüşmesiyle ve sondaki ünlünün düşmesiyle oluşmuş bir şekildir: –eki > –egi > –eği > –eyi > –ey.

Gireyi < Kirek + i’den. Kelimenin sonundaki –k sesinin iki ünlü arasında önce –g-/ğ-, sonra da –y-‘ye dönüşmesiyle oluşmuş bir şekildir: : –eki > –egi > –eği > –eyi.

Gir < Kirek + i ‘den. Son ses –k’nin iki ünlü arasında kalarak önce –g-/ğ-‘ye, sonra –v-‘ye dönüşmesi; daha sonraki zamanlarda da –v-‘nin düşmesiyle bu şekil oluşmuştur. –v- sesi düşünce, kelime-deki bu hecenin tamamı düştüğü için, hecenin yoğunluğu sonda kalan –e sesinde birikmiş ve bu sesin uzun söylenmesine neden olmuştur: –eki > –egi > –eği > –evi > –ev > –ē.

Kire i < Kirek + i’den. Bazı yerlerde, özellikle dillerinde değişimin çok az görüldüğü ve ilk ses özelliklerini ağızlarında değiştir-

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

meden koruyan Yörük ve Türkmenlerin yaşadığı bölgelerde “Kerek, Kirek” sözündeki kelime başı k-lerin g-ye dönüşmediğini, aynen korunduğunu görüyoruz. Bu söz, İçel Yörüklerinin kullandığı bir isimdir.

Dire i < Kirek+i'den. Isparta'nın Keçiborlu ilçesinin Baladız köyünde derlenen bu kelime, Anadolu'da çok yaygın olarak kullanılan Gereği/Gireği sözünün, kelime başındaki “g-“ sesinin “d-“leşmesi sonucunda bu şekli almıştır. Biz bu ses farklılığına, değişmeden ziyade “benzeşme” veya “etkileşme” diyoruz. Çünkü pazar yeri, panayır günü anlamında Anadolu'da çok kullanılan “Deri/Diri” adının tesiriyle, aynı anlamdaki “gereği/gireği” adının ilk sesi benzeşmiştir. Bu yöreye yakın yerlerde, Deri/Diri kullanımlarının çok yaygın olduğunu hatırlatmakta fayda vardır. Bu adla ilgili Derleme Sözlüğü'nde örnek bir cümle de verilmiştir: “Direği gün okulların hafta tatilidir.”(DS-IV:1512)

C.2.2. “Pazartesi” Günü için Kullanılanlar:

Gere ıertesi, Gire ıertesi < Kerek+i Erte+si'den. “Pazar kurulan günden bir sonraki gün, anlamındadır.”

Girertesi < Kirek+i erte+si'den. “Kerek/Kirek” sözünün “Gire” şekline, “ertesi” sözünün eklenmesi ve benzer seslilerden birinin düşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır: Gire+ertesi < Girertesi.

Gireyertesi < Kirek+i erte+si'den. “Kerek/Kirek” sözünün “Gireyi” şekline, “ertesi” sözünün eklenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

Gireytesi < Kirek+i erte+si'den. “Kerek/Kirek” sözünün “Girey” şekline, “ertesi” sözünün eklenmesi ve bu birleşme anında ertesi sözünün ilk hecesinin düşmesi sonucunda oluşmuş bir şekildir: Girey ertesi > Gireytesi.

Giriertesi <Kirek+i erte+si'den. “Kerek/Kirek” sözünün “Giri (<gire < girey < gireyi < giregi < gireği)” şekline, “ertesi” sözünün eklenmesi sonucunda oluşmuştur.

Gerey < Kirek+i erte+si'den veya “Kerek/Kirek”+i'den. Fetihye ve köylerinde pazar yeri bu gün kuruluyormuş diye düşünebiliriz. Bir başka ihtimal ise, sadece bu bölgede pazartesiye bu ad kullanıldığı için, aslında bu söz de “Kirek+i erte+si'den” gelmiş olabilir diye düşünebiliriz. Bu seçeneğin doğru olduğunu varsayarsak, “ertesi” kelimesinin zamanla tamamen düştüğü görülüyor.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

C.2.3. “Cumartesi” Günü için Kullanılan:

Girey < Kirek + i'den. Kelimenin sonundaki -k sesinin iki ünlü arasında önce -g/-ğ-, sonra da -y-'ye dönüşmesiyle ve sondaki ünlünün düşmesiyle oluşmuş bir şekildir: -eki > -egi > -eğü > -eyi > -ey. Bu kelimenin kullanıldığı bölgelerde pazar yerinin cumartesi günü kurulduğunu düşünebiliriz.

C.3. “Cuma” Adına Ba lı Adlandırmalar:

Müslümanlar için Cuma gününün önemi büyüktür. Bu gün onlar için kutsaldır ve haftanın bayram günüdür. Bu gün yapılan ibadetler bile farklıdır. Toplanıp dinî ve içtimaî konular hakkında istişare ederler. Bu nedenle, Müslüman Anadolu Türkleri, gün adlarını belirlerken “Cuma” adını temel almışlardır.

Cuma Ak amı: “Perşembe.” Müslüman Anadolu halkı, Perşembe gününün akşamında onlar için kutsal olan Cuma günü için hazırlanır. Temizliğini yapar, ibadetinde daha titiz davranır ve yarın için planlarını hazırlar. Bu nedenle Perşembe gecesine “Cuma Akşamı” veya “Cuma Gecesi” der. Zamanla akşam veya gece için kullanılan bu terim bütün gün için de kullanılmaya başlanmıştır.

Cuma Biri: “Cumartesi.” Cuma gününden sonraki birinci gün olduğu için bu ad verilmiştir.

Cuma kisi: “Pazar.” Cuma gününden sonraki ikinci gün olduğu için bu ad verilmiştir.

Cuma Üçü: “Pazartesi.” Cuma gününden sonraki üçüncü gün olduğu için bu ad verilmiştir.

Cum cesi < Cuma gece+si'nden. “Perşembe.” “Gece” kelimesinin ilk hecesi düşmüş, bu hecenin vurgusu “Cuma” kelimesinin son ünlüsü olan “-a”ya yüklenmiş ve bu ses uzamıştır.

Cum cesi < Cuma gice+si'den. “Perşembe.” “Gece” kelimesinin “Gice” şeklinin “Cuma” kelimesiyle birleşmesi esnasında, gice kelimesinde dar ve ince ünlünün etkisiyle gerileyici benzeşme olmuş; “gice” kelimesinin ilk sesi “g-“nin düşmesiyle de birleşme tamamlanmış, düşen “-a g-“ seslerinin vurgusunu üzerine toplayan “i” sesi uzamıştır.

Cumiytesi < Cuma erte+si'nden. “Cumartesi.” Cuma ve ertesi kelimeleri birleşirken, “Cuma” kelimesinin sonundaki ünlü ile “ertesi” kelimesinin başındaki ünlü kaynaşmıştır. Baskın gelen ünlü ince sıradaki “e” ünlüsüdür. Fakat bu kaynaşma esnasında “ertesi” kelimesinin ilk hecesindeki “e” sesi daralmış ve “r” ünsüzü de “y”ye dönüşmüştür.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

Cümertesi < Cuma erte+si'nden. "Ertesi" kelimesindeki ince sıradaki ünlüler, "Cuma" kelimesindeki ünlüleri inceltmiştir. Ayrıca, Cuma kelimesindeki son ses "-a" ünlüsü düşmüştür.

Üçü gün < Üçüncü gün'den. "Pazartesi." Cuma gününden sonraki üçüncü gün olduğu için bu adı almıştır.

C.4. "B z r" Adına Ba lı Adlandırmalar:

Baza < Fars B z r'dan "Pazar." Kelimenin sonundaki vurgusuz "r" ünsüzü Kastamonu ve Denizli ağızlarında düşürülmüş ve bu şekil ortaya çıkmıştır.

Bazar < Fars B z r'dan Anadolu'da "Pazar" ve "Pazartesi" günleri yerine kullanılmaktadır. "Pazar yerinin kurulduğu gün" anlamındadır. Anadolu'daki halk, edebî dilde kullanılan Pazar gününün adını, Farsça söyleyişe uygun bir biçimde telaffuz eder. Ayrıca, "Pazar" günü dışındaki günler için de "Bazar, Pazar" adlarını kullanmıştır. Bu adı kullanırken onlar için önemli olan şey, hangi gün pazar yerinin, panayır yerinin kurulduğudur. Örnekte görüldüğü gibi, Pazar günü için bu adı kullandığı gibi, Pazartesi günü için de aynı adı kullanabilmektedir.

Bazatesi < B z r ölesi'nden "Pazartesi." Pazar kurulan günden bir gün ötedeki, sonrasındaki gün anlamındadır.

Bazatesi < B z r ertesi'nden "Pazartesi." Pazarın kurulduğu günden sonraki gün anlamındadır." Bu iki kelimenin birleşmesi esnasında "Bazar" ve "ertesi" kelimelerindeki benzer hecelerden biri düşmüştür.

Pazar < Fars B z r'dan "Pazartesi." Samsun'un Vezirköprü ilçesinin pazar yeri bu gün kurulduğu için bu adı almıştır. Edebî dilde oldu

C.5. “Yer adları”na Ba lı Adlandırmalar:

Anadolu ağızlarında en çok bu yöntemle gün adları türemiştir. Önceleri, sözün geçtiği yörede geçici adlar olarak kullanılan bu sözler, zamanla kalıcı gün adları olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Bu gruba giren adlar, yer adları ve devamında gelen “pazarı” bölümleriyle oluşmuştur: Avdan pazarı, Aras pazarı vb. Zamanla, bu isim tamlamalarındaki “pazarı” kısmı düşmüş ve yer adı, o bölgede pazar yerinin kurulduğu gün adı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bazı adlardaki “pazarı” bölümlerinin düşürülmediği görülmektedir.

Bu şekilde oluşan gün adları şunlardır:

ras < Āras Pazar+ı'ndan. “Pazartesi.” Isparta'nın, şimdiki adı Atabey olan Āras bucağında pazar yerinin, panayır yerinin kurulduğu güne bu ad verilmiştir. Zamanla “Pazarı” sözü düşmüştür. 0.300048(i)-4.4]TJ /R19 11.04.2987
ad:ab: güğü: d:bölara kulanınmtı,: aPazarı: geigesikin: ntüm
ac

rb6 Td

Devrek < Devrek Pazar+ı'ndan. "Pazartesi." Zonguldak'ın Çaycuma ilçesinde yaşayan halk, Devrek ilçesinde pazar yerinin kurulduğu bu güne "Devrek (Pazarı)" adını vermiştir.

Devrek Ertesi < Devrek Pazar+ı Erte+si'nden. "Salı." Devrek'te kurulan pazar yerinden bir gün sonra gelen gün, anlamındadır. Çaycumalılar bu güne böyle bir ad vermişlerdir.

Efl ni < Eflâni Pazar+ı'ndan. "Pazar." Eflâni ilçesinde pazar yerinin kurulduğu güne bu ad verilmiştir.

Gerde < Gerede Pazar+ı'ndan. "Perşembe." Bolu'nun Gerede ilçesinde pazar yeri kurulan güne bu ad vermiştir.

Göbekli < Göbekli Pazar+ı'ndan. "Çarşamba." Manisa Alaşehir'de yaşayan halk, Alaşehir'e bağlı Göbekli beldesinde pazar yeri kurulan güne bu adı vermiştir.

Gölsar Gidimi < Gölhisar git-(i)-m+i'nden. "Pazar." Bölgede, Pazartesi anlamında kullanılan günün adı "Gölsar Pazarı"dır. Bu adlandırmadan yola çıkarak, pazardan bir gün önceki güne "Gölhisar'a gidilecek gün, Gölhisar pazar yeri için oraya gidilecek ve Pazar için hazırlık yapılacak gün" anlamında böyle bir adlandırma yapılmıştır, diyebiliriz.

Gölsar Pazarı <Gölhisar Pazar+ı'ndan. "Pazartesi." Burdur'un Tefenni ilçesindeki halk, Gölhisar ilçesinde panayır kurulan güne bu adı vermiştir.

kan ~ giyan < İşgiyan Pazar+ı'ndan. "Perşembe." Burdur'un Gölhisar ilçesindeki Çamköy ve Yusufça köylerindeki halk, İşgiyan adlı beldede pazar yeri kurulan güne bu adı vermiştir.

ehringidimi < Şehir+in Gid-(i)-m+i'nden. "Salı." Seyitgazeliler, Eskişehir pazarından bir gün önceki güne bu adı vermişlerdir.

Tirepazarı < Tire Pazar+ı'ndan. "Pazartesi." İzmir'in Bayındır bölgesinde yaşayan halk, Tire'de pazar yeri kurulan güne bu adı vermiştir.

Tosyapazarı < Tosya Pazar+ı'ndan. "Pazartesi." Çankırılılar, Tosya'da pazar yeri, panayır yeri kurulan güne bu adı vermiştir.

Yalavaç < Yalavaç Pazar+ı'ndan. "Pazartesi." Isparta'nın Şarıkarağaç ilçesindeki halk, Yalavaç (Şimdiki adı "Yalvaç") ilçesinde pazar yeri kurulan güne bu adı vermiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

Yenice ~ Ye ice < Yenice Pazar+ı'ndan. "Perşembe." Bölge halkı, Uşak'ın Banaz ilçesine bağlı Yenice beldesinde Pazar kurulan güne bu adı vermiştir.

Yolcu < Yolcu Pazar+ı'ndan. "Pazartesi." Balıkesir'deki halk, Yolcu beldesindeki pazar yeri kurulan güne bu adı vermiştir.

Zerzene < Zerzene Pazar+ı'ndan. "Pazar." Bugün adı Perşembe olan ilçenin adı, Osmanlı vesikalarında Bolu sancağına bağlı "Pencşenbih veya nam-ı diğer Zerzene veya Yedidivan" olarak geçmektedir. Buradan anlaşıldığı gibi, "Zerzene" adı günümüzde kullanılmayan eski bir addır. Ama halk "Zerzene Pazarı"nın kurulduğu güne bu adı vermiştir ve bu addaki Zerzene'yi Pazar günü anlamında kullanmaya devam etmektedir.

C.6. Pazar Yerinde Satılan Malın Adıyla Bağlantılı Gün Adları:

Bazı gün adlarının tespitinde zorlandık. Zorlandığımız adlar ne yer adı ne de açıklaması mümkün olan başka bir adla bağlantısı olan adlardı. Anadolu'da gün adlarının çıkış noktası genellikle "Pazar yeri, panayır" anlamıyla örtüştüğü için, biz bu adların kökeninde yine "Pazar yeri" adıyla bir bağlantı kurmayı uygun bulduk. Aşağıda verdiğimiz adlar, söz konusu pazar yerinde satılan malın adıyla anılan pazarların, zamanla gün adı olarak kullanılmasından oluşmuştur, kanaatindeyiz.

***Cüz** < Cüz Pazar+ı'dan. "Pazartesi." Arapça "Kısım, parça, bölük" anlamındaki "Cüz" kelimeden gelmektedir. Konya'da kullanılan bu söz, bizce pazar yeri ile bağlantılıdır. "Bez, Parça" pazarı olarak adlandırılan pazaryerleri, Anadolu'nun pek çok yerinde ismen kullanılmaktadır. Bu isim de "Cüz Pazarı"nın kısalmasıyla oluşmuştur, kanaatindeyiz.

***E irme** < Eğirme Pazar+ı'ndan. "Çarşamba." Eğirme'de pazar yeri kurulan güne Isparta'nın Yalvaç ilçesinin Sücüllü köyünde yaşayan halk, bu adı kullanmaktadır. Eğirme adının Anadolu ağzlarında iki anlamı vardır. Bunlardan ilki "Yünün eğilmesi yöntemiyle yapılan yün ipliğe verilen ad veya bu işin adı"; ikincisi ise "hayvanları bir araya toplamak" şeklindedir. Eğer adın Anadolu'daki kullanımları yaygın olsaydı, o zaman "hayvanları bir araya toplamak" anlamından hareketle, "hayvan pazarı" anlamından çıkmış bir ad olduğunu düşünebilirdik. Fakat eğirme işinin başlıca geçim kaynağı olduğu Isparta'daki bir beldede bu ismin kullanılması, bize adın "yün eğirme" işiyle bağlantılı olduğunu işaret etmektedir. Eğirme gününde muhtemelen eğrilmiş yün iplerin topluca satıldığı bir pazar yeri kurulmakta-

---

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

dır. Zamanla bu pazarın adı gün adın olarak halkın ağzında kalmıştır, kanaatindeyiz.

*Erek < Erek Pazar+ı'dan. "Pazartesi." Bu adın anlamını da pazar yeri anlamıyla örtüştürmek için, adın kullanıldığı Ankara'nın Ayaş bölgesinde veya yakınında "Erek" adını taşıyan bir yer adı aradık. Fakat böyle bir yer adı bölgede yoktu. Anadolu'da sadece Tokat'ın Erbaa ilçesini oluşturan dört beldeden birinin adına ve Van'ın Başkale ilçesindeki bir köye "Erek" denilmektedir. Tokat'ın ve Van'ın Ankara'ya çok uzak olması, bu adın bölgeye tesir etmesi ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. O zaman Anadolu'da "Otlakta hayvanların dinlenmek için toplandıkları yer veya ağıl" anlamından yola çıkarak, bu adın "hayvan pazarı" anlamındaki "Erek Pazarı"nın kısalması sonucu oluştuğunu düşünebiliriz. Diğer ihtimaller ismin izahı noktasında çok uzak kalmaktadır.

*I ıklı < "Çarşamba." Bu ad "Çarşamba" günü anlamında Afyon, Denizli, Konya gibi illerde tespit edilmiştir. Her ne kadar adın yapısı yer adına çok benzese de, kullanım alanı geniş olduğu için, bir yer adıyla ilişkili olduğu tezinden uzak duracağız. Yer adı dışında bu söz Anadolu'da "El tezgahında seyrek dokunan bez" anlamında kullanılmaktadır. Konya'da kullanılan "Cüz pazarı" adıyla anlamca uyduğu için, bu kumaşın satıldığı pazar yerinin kurulduğu güne "Işıklı Pazarı" veya "Işıklı" adı verilmiş olabilir. Bunun dışında bir varsayım ortaya koymak oldukça güçtür.

*Palamut Günü, Palamut: "Pazartesi."Manisa'nın Akhisar ve Soma ilçeleri ve çevresinde kullanılan bu iki gün adı, yine pazar yeri ile bağlantılıdır, diye düşünüyoruz. Bu günlerde, bölgede yetişen palamudun satıldığı pazar yeri kurulmaktadır. Zamanla bu pazarda sadece palamut değil, başka şeyler de satılmaya başlanmış olabilir. Fakat pazarın ilk adı halk arasında hâlâ korunmaktadır.

*Tabakpazarı ~ Tabahpazarı < Debb h Pazar+ı'ndan. "Çarşamba." Deri ve deri mamullerinin satıldığı pazar yerinin kurulduğu güne, Balıkesir ve çevresinde yaşayan ahali bu adı vermiştir.

C.7. Anadolu'ya Göçmü "Karaçay" Türklerinin Kullandıkları Gün Adları:

Derleme Sözlüğü oluşturulurken derlenen gün adları içinde Karaçay Türklerine ait gün adları da sözlüğe alınmış ve bu adlar da Anadolu'ya ait gibi gösterilmiştir. Biz, her ne kadar bu adların başka bir Türk lehçesine ait olduğunu bilsek de, Derleme Sözlüğü'nde kullanıldığı için bu adları da çalışmamıza dâhil ettik.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

Iyh Kün: “Pazar.” Konya'nın Kadınhanı ilçesindeki Başhüyük köyünde, Kafkasya'dan göçmüş Karaçay Türkleri yaşamaktadır. Bunlar kendi aralarında Karaçay Türklerinin kullandıkları gün adlarını kullanmaktadırlar.

Ba < Baş Kün'den. Kün sözü düşürülmüştür. “Pazartesi.” İstanbul'da Kadıçiftliği'nde derlenen bu söz Karaçay Türklerinin “Pazartesi” için kullandıkları addır. Haftanın ilk iş günü olduğu için bu güne “baş, ilk” gün adı verilmiştir.

Gürgekün < Kürge kün'den. “Salı.” Bu söz de Başhüyük Karaçaylılarından derlenmiştir.

Baraskün < Baras kün'den. “Çarşamba.” Başhüyük Karaçaylılarından derlenmiştir.

Orta ~ Ortakün < Orta kün'den. “Perşembe.” Cumartesi haftanın ilk günü kabul edildiğinde, Perşembe günü ortada kalan gündür. Karaçaylıların bu güne böyle “Orta Kün” demelerinin nedeni budur.

Bayrım~Bayrım Kün < Bayram Kün'den. “Cuma.” Cuma günü, Müslümanlar için haftanın bayramıdır. Müslüman bir Türk boyu olan Karaçaylılar bu nedenle Cuma gününe “Bayrım Kün” demişlerdir.

abat Kün < Ar. “Es-Sebit” veya İbranice “Şabbat”tan. “Cumartesi.” Musevi Karaim Türkleri de bu güne aynı ismi vermişlerdir. Karaçaylılar da aynı adı kullanırlar. Bu sözün Karaim Türklerinin etkisiyle İbraniceden geçmiş olması kuvvetle muhtemeldir (Ülgen 1946: 71).

C.8. Alıntı Gün Adları:

Ahet < Ar. Yevmü'l-Ahat'tan. “Pazar.” Bu kelime Arapçada “Birinci Gün” anlamına gelir. Farsçada da aynı güne “Yekşenbe”, yani “Birinci gün” denilmektedir. Kilis, coğrafî olarak Arapların yaşadığı yerlere yakın olduğu için bu ismi kullanıyor olabilirler.

Ç < Fars. Ç r ~ Çeh r (Ç r/çeh r-şenbe)'dan. “Çarşamba.” Çankırı'nın Çerkeş ilçesindeki halk, Çarşamba gününe bu adı vermiştir. Bu ad, aslı Farsça olan “Ç r-şenbe” veya “Çeh r-şenbe” (Çarşamba) adlarının kısaltılmış şeklidir.

Ene < Fars. dine'den. “Cumartesi.” Farsçada “Cuma günü” anlamındaki “Âdine” gününden bir gün sonrasına Anadolu'da “Âdine ertesi” denilmiş olabilir. Nasıl ki aynı güne “Cuma ertesi” deniyorsa, bu adın kullanılması da kuvvetle muhtemeldir. Zamanla “ertesi” keli-

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

mesi düşürülmüş, Âdine sözü ise “Ene” şekline dönüştürülmüştür:
dine Ertesi > Adna Ertesi > Ayna Ertesi > Eyne Ertesi > İyne Ertesi
> İne Ertesi > İne Ertesi > Ene Ertesi > Enertesi > Ene.

Eyne < Fars. dine’den. “Perşembe.” Farsçada dine günü Cuma gününe verilen addır. Anadolu ağızlarında diğer gün adlarında da görüldüğü gibi, Perşembe günü için “Cuma gecesi, Cum akşamı” gibi adlar kullanılmıştır. Burada da “Eyne Gecesi” tamlamasının Gece kısmının düşürüldüğü kanaatindeyiz. dine Gecesi > Adna gecesi > Ayna Gecesi > Eyne Gecesi > Eyne. “Bayram, Eyne gün başlıyor.”(DS-V:1824).

negün < Fars. dine’den. “Cuma.” dine günü > Adna Günü > Ayna Günü > Eyne Günü > İyne Günü > İne Günü > İne Günü > İnegün.

Sal < Ar. S lis’ten. “Salı.” “Üçüncü” anlamındaki bu ismin sonundaki “-s” ünsüzü Anadolu ağızlarında düşürülüp, “i” ünlüsü uzatılmıştır. Edebî dildeki gün adının etimolojik olarak bir önceki evresini göstermesi açısından önemlidir: S **İs** > **S I** > **Sal** > **Salı** > **Salı**.

C.9. Belirli Bir sme Ba lı Olmayan Gün Adları:

***Aralık** < Aralık Pazar+ı’ndan. Bu adın “Pazar” günü anlamında Afyon’un Sultandağı ilçesinde; “Salı” günü anlamında Muğla’nın Fethiye ilçesinin Eldirek köyünde kullanıldığı görülmektedir. Bu günlere neden “Aralık” adının verildiği konusunu düşünürken, ilk aklımıza gelen yine yer adları oldu. Fakat Bölgede ne köy ne nahiye ne de daha büyük bir yerleşim yeri bu adı taşıyordu. Bu nedenle yer adlarından dolayı bu günlere “Aralık” denildiği ihtimali ortadan kalktı. Aralık sözünün geçtiği bu bölgelerde ve Anadolu’nun diğer bazı yerlerinde bu söz “Pazar” ve “Salı” gününün adı dışında “Ortalık yer, meydan; iki ev veya tarla arasındaki yer; iki dinsel bayram arasındaki ay.” Gibi anlamları da taşımaktadır. Bizce, Aralık adının gün adları için kullanılmasının nedeni yine “Pazar yeri” anlamıyla ilişkilidir. Bilindiği gibi “Pazar yeri” ortalık bir yere, merkezi bir yere, meydana kurulmaktadır. Pazar yerinin kurulduğu alanın adı, pek ala bu pazar yerinin genel adı olarak da kullanılabilir. Böylece, pazar yerinin veya kurulduğu yerin adı olan “Aralık”, zamanla diğer yer adlarındaki pazar yeri kurulan günün, o gün için kullanılan ad” olması geleneğine uygun olarak vermiş olması muhtemeldir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

***Teyn** < Ar. Teyn'den "İkinci gün." İğdır'da Salı günü için kullanılan bu adın kökenini bulmak için bir hayli uğraştık. Bölgede bu adla anılan bir yer aradık, ama bulamadık. Anadolu'da "Sincap" "Tıyn, tıyn, teyn, teyin, tiyin, tiyn, t n" gibi adlar verildiğini, aynı adın bugün Ortaasya'daki Türk boylarında da kullanıldığını biliyorduk. Fakat sincap anlamındaki bu kelimenin gün adıyla herhangi bir bağlantısı olamazdı. Arapçada "Çamur, balçık" anlamındaki "Tıyn" sözünden kaynaklanan bir ad olabileceğini de düşündük. Fakat en mantıklı bağlantıyı, Arapçada kelimelerin sonuna eklenerek o isme "iki adet, iki" anlamını katan "teyn" sözünde bulduk. 1835 yılındaki Foça ilçesini anlatan bir tarih kitabında, bugünkü Foça ilçesinin adının "Foça-teyn"(İki Foça) olduğu; bu adın şehirdeki Türk ve Rum bölgelerinden kaynaklandığı yazılıyordu. Özellikle dinî kitaplarda bu terime çok rastladık. Medine'deki ünlü Kible Teyn Camii'nin Türkçedeki anlamı "iki kibleli camii"dir. Ezanda tekrarlanan "Hayyeale'l-salah" ve "Hayyeale'l-felah" bölümlerine Arapçada "Hayyeale-teyn" denilmektedir. Felâk ve Nâs surelerine de "Muavvize-teyn" denilmektedir. Bu bilgilerden hareketle, bölgede yaşayan Müslüman Türk halkının anlayışına uygun olarak, haftanın ikinci iş günü olan güne "Teyn" adının vermiş olması muhtemeldir.

D. SONUÇ

Derleme Sözlüğü'nden çıkardığımız sonuca göre Anadolu halkı tarafından edebî dilde kullanılan "*Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi, Pazar*" gün adlarından fonetik özellikleriyle veya isim olarak farklı kullanılan gün adlarının sayısı 101'dir. Bu gün adları genellikle "geçici isimler" olarak kullanılmış, fakat zamanla söz konusu gün adının yerini almıştır.

Bu geçici isimler genellikle yer adlarıyla beraber zikredilen "Pazar"(Pazar yeri, panayır yeri, anlamında) kelimesinin, sonradan "dilde az emek kanunu" neticesinde kullanımdan düşmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu şekilde oluşan Âras (Âras Pazarı), Avdan (Avdan Pazarı), Bolu (Bolu Pazarı), Eflâni (Eflâni Pazarı), Zerzene (Zerzene Pazarı), Yalavaç (Yalavaç Pazarı) gibi gün adlarının sayısı 24'tür. Bazı adlardaki "pazar" bölümü hâlâ kullanılmaktadır: Tosya pazarı, Tire pazarı, Gölsar pazarı, Buldur pazarı, Borlu pazarı, Bolpazarı.

Pazardan bir gün öncesinde, pazar yerinde yer kapmak ve hazırlıklar yapmak için pazar yerine gidilen güne halk özel bir ad vermektedir: Şehrin gidimi, Gölsar gidimi (Bir gün sonrasına da Gölsar pazarı diyorlar.)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

Halk, pazar yerinin kurulduğu günden bir gün sonraki günü adlandırmak için “ertesi” sözünü kullanmaktadır: Avdanertesi, Devrekertesi.

Yer adlarının dışında, o pazarda satılan ürünlerin adı da pazar yerinin ve dolayısıyla o günün adı olarak kullanılmıştır. Tabakpazarı, Tabahpazarı (Deri satılan pazar yeri), Palamut Günü, Palamut (Palamut satılan pazar yeri), Işıklı (Işıklı adıyla bilinen kumaşın satıldığı pazar yeri), Erek (Hayvan satılan pazar yeri), Eğirme (Eğrilmiş yün ip satılan pazar yeri), Cüz (Parça kumaş satılan pazar yeri) adları bu gruba girmektedir. *Aralık* gün adında ise *pazar yeri* anlamında, başka bir genel adın kullanıldığı görülmektedir.

Geçici isimlerin dışında Anadolu’da sıkça kullanılan üç kelime, anlamları ve kullanım şekilleriyle geçici değil kalıcı gün adları olarak kullanılmaktadır. Bunlar “Gereği/Gireği”, “Dernek” ve “Deri/Diri” adlarıdır. “Pazar yeri, panayır yeri, alışveriş yapılan ve eğlenen mekan” anlamlarına gelen bu üç kelime de Türkçe kökenlidir. Anadolu’daki herhangi bir yerde hangi gün pazar yeri kuruluyorsa, halk o güne bu adları vermiştir. Çeşitli yörelerde tespit edilen “gereği/gireği” kökünden türeyen gün adının sayısı 17’dir. “Deri/Diri” ve “Dernek” adlarından türeyen gün adlarının sayısı ise 18’dir. Toplamda, 101 adet tespit edilen gün adlarının 35’i bu üç Türkçe kelimenin türevleridir.

“Pazar yeri, panayır yeri” anlamıyla ilişkili oluşturulan gün adları grubuna Farsça “Bâzâr” kelimesinin fonetik şekilleri de girmektedir. Şarbazarı, Bazertesi, Bazarötesi, Bazar, Baza, Pazar gibi adlar, edebî dildeki “Pazar günü” için değil, o yerde pazar yeri kurulan gün için kullanılmaktadır. “Bâzâr” adının türevlerinin kullanıldığı gün adının sayısı 12’dir.

Müslüman halk için çok önemli olan “Cuma” günün adı, Anadolu’daki gün adlandırmalarına temel oluşturan diğer bir etkidir. Halk, Cuma gününü temel alarak, Cumadan sonraki ilk güne, yani Cumartesi gününe “Cuma Biri”; Cumadan iki gün sonrasına “Cuma İkisi”; Cumanda sonraki üçüncü güne “Cuma Üçü” veya “Üçügün” adlarını vermiştir. Bazen cumadan bir gün sonrasına, edebî dildeki kullanılan adın fonetik olarak biraz farklı bir kullanımını tercih etmiştir: Cumiyesi, Cümertesi. Yine Müslümanların Cuma günü için temizlenip o kutsal güne hazırlandıkları geceye, yani Perşembe gününe “Cumâcesi, Cumîcesi, Cuma Akşamı” adlarını vermiştir. Cuma adıyla ilişkili gün adlarının sayısı 9’dur.

Anadolu’ya göç etmiş Karaçay Türklerinin kullandıkları gün adları da Derleme Sözlüğü’nde yerini almıştır. Haftanın yedi günü için

---

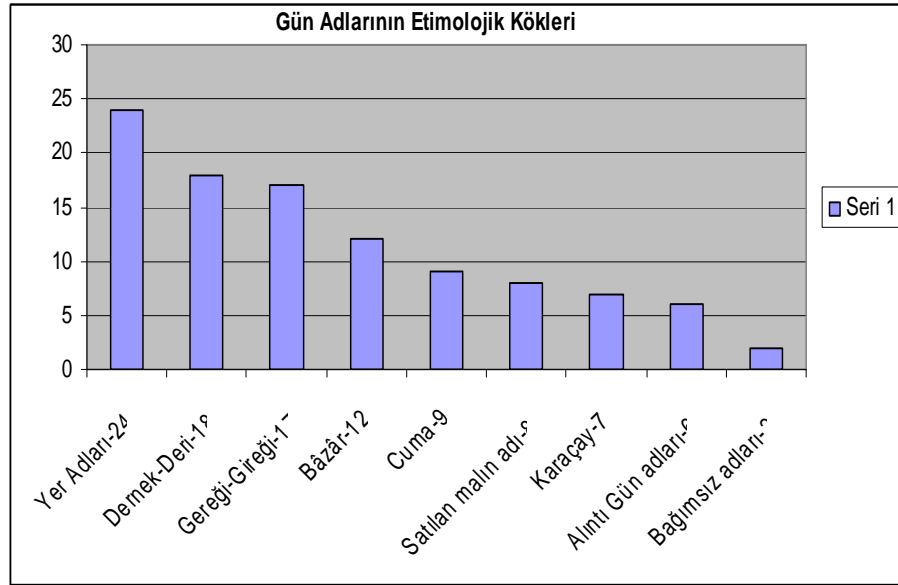
Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

(Pazar'dan itibaren) Karaçaylıların kullandıkları gün adları şunlardır: İyih Kün, Baş, Gürge Kün, Baraskün, Orta/Ortakün, Bayrım/Bayrım Kün, Şabat Kün.

Ahet (Ar. Yevmü'l-Ahat'tan), Sal (Ar. Sâlis veya Selâse'den), Ç (Fars. Ç r/Çeh r-şenbe'den), Eyne, İnegün, Ene (Fras. Âdine'den), adını taşıyan gün adları ise, çeşitli dillerden alınan gün adlarının bazı fonetik farklılıklarla Anadolu halkı arasındaki kullanımlarıdır. Bu şekilde kullanılan gün adlarının sayısı 6'dır.

Buraya kadar yapılan sınıflandırmaların dışında kalan iki gün adı vardır. Iğdır'da Salı günü için kullanılan "Teyn" adı Arapça "İki, iki adet" sözünden gelmektedir. *Aralık* gün adında ise, *pazar yeri* anlamında başka bir genel adın kullanıldığı görülmektedir.

Pazar ve Pazartesi günlerine Anadolu'da verilen ad sayısı bir hayli fazladır (Pazar: 26, Pazartesi: 30 =56). Bu adların altısı hariç (Baş, Cuma Üçü, Üçügün; ahet, Cuma ikisi, İyih kün) diğerleri "Pazar yeri, panayır yeri" anlamındaki adlardır.

Salı günü için kullanılan 10 adın üç tanesi (Gürgekün, Teyn, Sal) "Pazar yeri, panayır yeri" anlamını taşımayan adlardan oluşmuş-

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

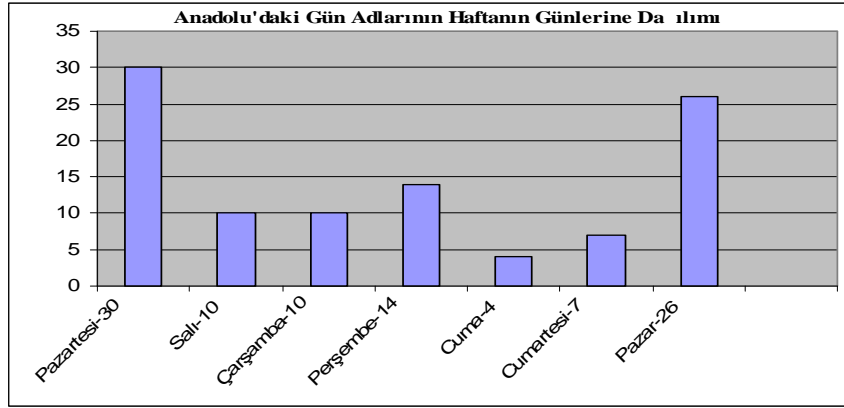
tur. Bu bize Salı günü Anadolu'da az pazar yeri kurulduğunu göstermektedir.

Çarşamba günü için kullanılan 10 adın içinde ikisi (Ç , Baraskün) pazar yeri ile alakası olmayan gündendir.

Perşembe günü için kullanılan 14 adın altı tanesi (Cumaakşamı, Cumıcesi, Cumācesi, Eyne, Orta/Ortakün) anlamca pazar yeri veya panayır yeri ile ilgili değildir. Bunun en önemli nedeni, bu günün kutsal Cuma gününün gecesi olmasıdır.

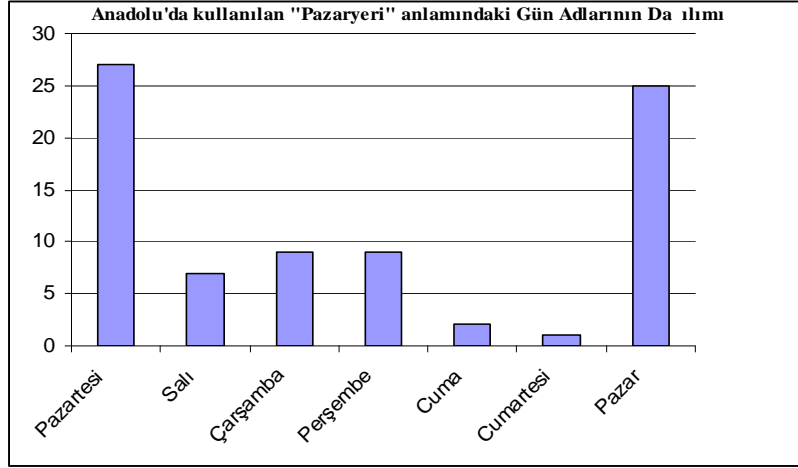
Anadolu'da Cuma günü için kullanılan adların sayısı azdır. Tespit edilen 4 gün adından sadece ikisi pazar yeri (Dirnek Günü, Avşar) ile ilgilidir. Müslümanlar için "toplama", "istişare etme" ve "ibadet etme" günü olan Cuma günü halk, pazar yeri kurmamaktadır. Bu da halkın dinine verdiği önemin bir göstergesidir.

Cumartesi günü için kullanılan 7 addan sadece biri (Girey) pazar yeri anlamında kullanılanlardır. Halk bu gün de pazar yeri kurmayı düşünmemektedir.

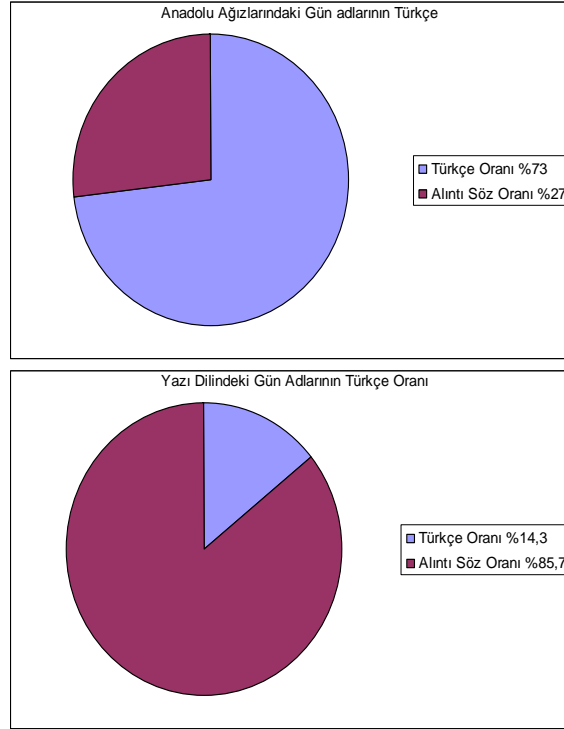
Bu sonuçları topladığımızda, 101 gün adından 80'inin "Pazar yeri, panayır yeri" anlamındaki kelimelerden oluştuğunu görüyoruz. Bu rakam, Anadolu halkının ticarete verdiği önemi göstermesi açısından ilginç bir göstergedir. Anadolu halkının ticaretten uzak, sadece tarımla uğraşan bir grup olduğu tezinin bir kere daha gözden geçirilmesinde fayda var, diye düşünüyoruz.

Aşağıdaki tabloda pazar yeri anlamıyla ilişkili adların, haftanın günlerine dağılımı verilmiştir:

Halkın kullandığı gün adlarının Türkçeliği ele alındığında, yazı dilinde kullanılan gün adlarının Türkçeliğinden çok farklı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bugün yazı dilinde kullanılan gün adlarının hiç biri tamamen Türkçe değildir. Sadece “Cuma+ertesi” ve “Pazar+ertesi” adlarındaki “ertesi” bölümleri Türkçedir. Bunu oranladığımızda, yazı dilindeki gün adlarının Türkçe oranı %14,3 eder.

Halkın kullandığı 101 gün adından (Yer adlarını da Türkçe kabul edersek) 68'i tamamen, 9'u ise %50 oranında Türkçedir. Bu verileri oranladığımızda, halk ağzındaki gün adlarının Türkçe oranı %73 eder. Bu sonuç Türkçe için sevindiricidir.

E. Anadolu'da Haftanın Günleri için Kullanılan Adların Tablo Olarak Görünümü:

	Pazartesi	Salı	Çar amba	Per embe	Cuma Cumartesi	Pazar	
1							
2							
3							
4							
5						Girey	Baza
6						Şabatkün	Cuma İkisi
7						Ternek	Denek Gün
8							Deri/Déri, Deri Gün
9							Direği
10							Diri/ Diri gün
11				İşkan			Dernek
12				İşgiyan			Eflâni
13				Yenice/ Yeñice			Gereği
14				Orta/ Ortakün			Gireği
15							Giravugün
16							Gire
17							Girevü
18							Girey
19							Gireyi
20							Girē
21							Gölsar Gidimi
22							İy kün
23							Kireği
24							Şarbazarı
25							Zerzene
26							Dernek günü
27							
28							
29							
30							

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

F. KAYNAKÇA

- AKGÜR, Necati (2000), “*Takvimler*”, **Cogito 22**, s.95-100.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1987), (Yay. Haz. Osman Fikri Sertkaya), “*Türklerde Tarih Zaptı*”, **Makaleler, Cilt I**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara. s.156-164.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1987), (Yay. Haz. Osman Fikri Sertkaya), “*Türklerde Zaman ve Vakit Tespiti*”, **Makaleler, Cilt I**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara. s.165-179.
- ATALAY, Besim (Çeviren) (1999), **Divanü Lûgat-it-Türk Dizini**, TDK Yayınları, Ankara.
- AYVERDİ, İlhan (2006), **Asırlar Boyu Tarihî Seyri çinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Cilt 3 O-Z**, (Redaksiyon-Etimoloji: Prof.Dr. Ahmet Topaloğlu), Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
- Derleme Sözlü ü** (1963-1982), C. I-II-III-IV-V-VI-VII-VIII-IX-X-XI-XII, TDK Yayınları, Ankara.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1993), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- DİLÇİN, Cem (Düzenleyen) (1983), **Yeni Tarama Sözlü ü**, TDK Yayınları, Ankara.
- EREN, Hasan (1999), **Türk Dilinin Etimolojik Sözlü ü**, TDK Yayınları, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (1999), **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yayınları (24. Baskı), İstanbul.
- GABAİN, A. Von (1988), **Eski Türkçenin Grameri**, (Çev. Mehmet Akalın), TDK Yayınları, Ankara.
- GÜVENÇ, Bozkurt (2000), “*Takvim’de Zaman, Geçmiş ve Gelecek*”, **Cogito 22**, s. 85-94.
- KARBACAK, Esra (2004), “*Zaman İsimleri Üzerine*”, **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II**, 20-26 Eylül, Ankara. s.1855-1946).
- KOÇ, Kenan vd. (2003), **Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlü ü**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ÖZTEKTEN, Özkan (2003), “*Türk Dilinde Güne Bağlı Zaman Sözlere*”, **46’ncı Sürekli Uluslararası Altayistik Konferansı**, Ankara.

-
- PRÖHLE, Vilhelm (1991), **Karaçay Lehçesi Sözlü ü**, (Çev. Prof. Dr. Kemal Aytaç), KBY, Ankara.
- SAMAYEV, Grigori (1997), “*Altaylarda Takvim*”, **Sibirya Ara tırmaları**, s.161-164.
- Türkçe Sözlük** (1988), Cilt 1-2, TDK Yay., Ankara.
- TEMELKURAN, Tefvik (2002), “*Türklerin Kullandıkları Takvim Çeşitleri*”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. III, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s. 434-440.
- ÜÇER, Cumhure (2000), “*Türk-İslâm-Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Takvimleri*”, **Cogito 22**, s.117-131.
- ÜLGEN, Refet (1947), “*Ay ve Gün Terimleri Hakkında Bir İnceleme*”, **TD-Belleten, Seri: III**, Sayı:8-9, İstanbul, s.30-76.
- YUDAHİN, K. K. (1988), **Kırgız Sözlü ü I-II**, (Çev. Abdullah Taymas), TDK Yayınları, Ankara.